

การพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์*

The Development of Public Consciousness

for Community Ancient Conservation in BuriRam Province

¹ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ, พระครูศรีปัญญาวิกรม, พระมหาพจน์ สุวโจ, ไว ชีรัมย์ และสุวรรณี ฮ้อแสงชัย

¹Chayaporn Sukprasert, Phrakhrusripunyawikarom, PhramahaPhocana Suvaco,

Wai Chueram, and Suwannee Horsaengchai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹Corresponding Author. Email: vi0880@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาโบราณสถานชุมชน ในจังหวัดบุรีรัมย์ 2) เพื่อศึกษาจิตสำนึกสาธารณะชุมชนในการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน 3) เพื่อพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะในการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนของจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วิจัยเชิงปฏิบัติการโดยลงพื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกับคนในชุมชน เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 49 รูป/คน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้ดูแลที่เกี่ยวข้อง ประชาชนชาวบ้าน เยาวชน และพระภิกษุสงฆ์ ในอำเภอคูเมือง และอำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

ผลการวิจัย พบว่า 1) เสม้าโบราณที่มีคุณค่าเป็นโบราณสถานในสมัยทวารวดี รองลงมาเป็นของสมัยขอมเรื่องอำนาจ ได้แก่ ศิลปะขอมแบบไพรกเม็ง ที่นับถือพราหมณ์และเสมายุคสมัยกรุงศรีอยุธยา ส่วนเสม้าในจังหวัดบุรีรัมย์ มีคติความเชื่อแนวความคิดและเหตุผลในการสร้างคล้ายกันใช้เครื่องหมายเพื่อกำหนดขอบเขตของพระอุโบสถ ซึ่งมีการสำรวจ 7 พื้นที่ เป็นชุมชนโบราณของจังหวัดบุรีรัมย์ พบโบราณสถานจำนวน 12 แห่ง แต่เลือกศึกษาโบราณสถานที่บ้านคูเมือง 2) คนในชุมชนมีความตระหนักรู้รับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโบราณสถาน เพื่ออนุรักษ์โบราณสถานชุมชนซึ่งโบราณสถานยังบอกถึงความรุ่งเรืองในอดีตของชุมชน ทุกคนควรช่วยกันปลูกต้นไม้เพื่อให้สภาพอากาศดีขึ้น 3) การทำกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเป็นการกระตุ้นการสร้างพลังชีวิตและแรงจูงใจเสริมสร้างความรู้ต่างๆ ของการเป็นเจ้าบ้านที่ดี และยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของโบราณคดี รวมทั้งเป็นการสร้างกลุ่มอาสาสมัครเพื่ออนุรักษ์โบราณสถานชุมชน ให้ยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: การพัฒนา; จิตสำนึกสาธารณะ; การอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน

* Received March 8, 2020; Revised April 16, 2020; Accepted April 20, 2020

ABSTRACT

The objectives of research were 1) to study the community ancient in BuriRam Province 2) to study the community public consciousness for conservation of community ancient and 3) to develop the public conscious for conservation of community ancient in BuriRam Province. This research was qualitative method with operative research by doing activities along with people in community as well as gathering data by interview key informants total 49 person to be community leaders, caretakers, local people, sages, youth and monks in KhuMueang and Mueang BuriRam district, BuriRam Province.

The results of research were found that 1) the ancient Sema which had valued to be an ancient in Dvaravati. And then Khmer was in power that to be Khmer Art like Pai-ra-ka-Meng which had respected Narayana and Sema in Ayutthaya Province. For Sema in BuriRam Province has had the belief and the reason for building similar and used the symbol for specifying boundary of Buddhist temples that were explored 7 places. They were ancients community of BuriRam Province which were found that the 12 ancients monument but selecting to study especially at KhuMueang 2) the people in community have been awareness to community, there were knowledge and understanding about the conservation of community ancients of sample groups and informants found that everyone should have awareness and responsibility to public, knowledge, understanding ancients monument for preservation community ancients that could refer prosperity of community in the past. Everyone should help to plant for making environment better. 3) to do activities about developing public consciousness to be motivation power of life and motivation for enhancing other knowledge for being a good host as well as identify to see the significant of archaeology including it was to create the volunteer group for preservation ancient monument of communities to be sustainable continuously.

Keywords: Development; Public Consciousness; Community Ancient Conservation

บทนำ

โบราณสถานและโบราณวัตถุเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สูงค่าของชาติ เป็นสมบัติล้ำค่าเก่าแก่ที่แสดงความเป็นมาของประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ โบราณสถานเป็นสิ่งก่อสร้างหรือเป็นสถานที่ที่บรรพบุรุษได้สร้างหรือได้ใช้ประโยชน์ทำกิจกรรมต่างๆ ในอดีตและตกทอดเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน (Office of Archeology, Fine Arts Department, Ministry of Culture, 2007) โบราณสถานจึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นความเจริญก้าวหน้าทางวัฒนธรรมของชาติที่มีพัฒนาการมาเป็นเวลายาวนานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โบราณสถานทุกแห่งและโบราณวัตถุทุกอย่างทุกชิ้นมีคุณค่าและมีความสำคัญต่อความเป็นเอกลักษณ์ ทำให้เข้าใจถึงที่มา สถานที่ตั้งชนชาติ ความเชื่อศาสนา ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของชุมชนเป็นแหล่งข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม เป็นเครื่องแสดงประวัติความเป็นมาของชุมชนและชาติ เป็นแหล่งศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิต ตลอดจนมีความสุนทรีย์ความสวยงาม ให้คุณค่าความงามด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมด้วย (Office of Archeology, Fine Arts Department, Ministry of Culture, 2007)

แต่ในปัจจุบันการตระหนักรู้ถึงคุณค่าของโบราณวัตถุเหล่านี้ได้ถูกปล่อยปละละเลย โบราณสถานภายในชุมชนถูกปล่อยให้รกร้าง ถูกทำลาย อีกทั้งยังมีบุคคลบางกลุ่มสนใจซื้อโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ เป็นสมบัติส่วนตัว ประกอบกับราคาของโบราณวัตถุมีราคาสูงก็เป็นแรงจูงใจสำคัญ (Ungern, 2013) ที่ทำให้เกิดการลักลอบขุด นับว่าเป็นเรื่องที่น่าเศร้า เหตุนี้เพราะชุมชนของไทยขาดความเป็นตัวตนขาดความรับผิดชอบในสมบัติของชาติ ขาดจิตสำนึกสาธารณะในการอนุรักษ์

จิตสำนึกของบุคคล (Raj, 1996) เป็นจิตสำนึกออกมาจากภายในของมนุษย์ สาธารณะเป็นความรู้สึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีให้กับสิ่งของ บุคคล สถานที่และการกระทำที่เป็นของส่วนรวมทุกคนมีสิทธิ์ที่จะใช้ประโยชน์เป็นเจ้าของหวงแหนในสิ่งเหล่านั้นร่วมกัน (Sills, 1972) การตระหนักถึงการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมวิธีบริหารจัดการดูแลรักษาทรัพยากรหรือวัตถุทางวัฒนธรรมที่เป็นมรดกตกทอดมายาวนานให้คงอยู่ (Silpakorn, 2019) ดังนั้นการปลูกจิตสำนึกสาธารณะ จึงถือว่าเป็นความสำคัญในการปลูกจิตสำนึกให้ผู้คนรู้จักการเสียสละ การร่วมแรงร่วมใจ ร่วมมือในการทำประโยชน์เพื่อสังคมและส่วนรวม รับผิดชอบต่อสาธารณะสมบัติ (Photisita, 2000) เพื่อนำไปสู่การดูแลรักษาและการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนตามแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุของกรมศิลปากร (Bangkok, Thailand Government Organization, Finearts, 2020) อย่างถูกต้อง

ปัญหาการขาดการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนในพื้นที่ของจังหวัดบุรีรัมย์ แม้ว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ สำนักศิลปากรในพื้นที่ จะให้การดูแลอนุรักษ์ก็ตาม แต่ลำพังเจ้าหน้าที่ของสำนักศิลปากรมีไม่เพียงพอ การร่วมมือร่วมแรงใจในดูแลโบราณสถานไม่ควรปล่อยให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเพียงลำพังบุคคลในชุมชนควรจะต้องมีส่วนร่วมด้วย สำหรับจังหวัดบุรีรัมย์นั้นมีพื้นที่ของเมืองโบราณหลายเมือง

ได้แก่ อำเภอนางรอง อำเภอพุทไธสง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ และอำเภอคูเมือง ล้วนแล้วแต่มีโบราณสถานที่สำคัญหลายแห่ง เฉพาะอำเภอนางรองนั้นมีโบราณสถาน โบสถ์เก่า ณ วัดกลางนางรอง วัดขุนก้อง ส่วนอำเภอพุทไธสง ณ พระเจ้าใหญ่วัดหงษ์ บ้านศิระชะแรตปรางค์กุสวณแตง ส่วนอำเภอเฉลิมพระเกียรติ ณ วัดภูเขางังคาร ปรางกุสวณโบราณและอีกหลายพื้นที่ในอำเภอดังกล่าว ซึ่งได้รับการดูแลอนุรักษ์โดยกรศิลปากรแล้วแต่สำหรับอำเภอคูเมืองนั้น จากการทำงานในพื้นที่พบมีเสมาโบราณ รุ่นสมัยทวารวดี อาทิ วัดทรงศิรินาวาส และวัดสุพลศรีธาราม วัดทั้ง ๒ แห่ง มีเสมาโบราณนั้น ผู้วิจัยได้การอนุรักษ์เบื้องต้นไว้แล้วโดยความร่วมมือกับอาจารย์สมเดช ลีลามโนธรรม ผู้ชำนาญการด้านโบราณคดีสำนักศิลปากร 10 อำเภอพิมาย (Leeramanotham, 2017). โดยร่วมกับชุมชน โดยได้สำรวจและจัดทำทะเบียนและผังแสดงที่ตั้งของเสมาทุกใบ อีกทั้งยังได้จัดการทำองค์ความรู้แสดงประวัติของชุมชนและที่มาของเสมา แล้ว ณ วัดทรงศิรินาวาส เสมาโบราณกลุ่มนี้นับว่าเป็นโบราณสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ มีคุณค่าทางด้านศิลปกรรม แม้ว่าผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมประวัติความเป็นมาและแผนผังแล้วก็ตาม แต่เพื่อให้มีการต่อยอดจากงานวิจัยคราวที่แล้ว ผู้วิจัยต้องการสร้างกลุ่มอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนแห่งนี้เพื่อพวกเขาเหล่านั้นจะได้เป็นผู้อนุรักษ์โบราณสถานของตนเองต่อไป นอกจากนี้อำเภอคูเมืองแล้วยังมีอีกพื้นที่หนึ่งคือ อำเภอเมือง ซึ่งมีโบราณสถานชุมชน อาทิ พระพุทธรูปประจำจังหวัด รอยพระพุทธรบาท ปราสาทขอม เป็นต้น ณ วนอุทยานภูเขาไฟกระโดง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ อันเป็นพื้นที่ของวณอุทยานมีโบราณสถานที่แม้จะเป็นสถาปัตยกรรมที่เพิ่งสร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็ตาม นับว่าเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญของจังหวัดเป็นจุดศูนย์รวมของความศรัทธาและยังเป็นโบราณสถานที่สมบูรณ์ อีกทั้งยังมีทรัพยากรธรรมชาติ เหมาะเป็นแหล่งแห่งการเรียนรู้ควรแก่การอนุรักษ์ด้วย โบราณสถานทั้ง 2 แห่งนั้น อันเป็นสมบัติที่ทรงค่าควรแก่การอนุรักษ์ซึ่งต้องอาศัยการสร้างและพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของคนในชุมชนให้ดูแลรักษาตนเอง เพื่อให้อยู่ถาวรต่อไป

การพัฒนาจิตสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน ดังกล่าวกลุ่มผู้วิจัยเชื่อว่าจะสามารถร่วมช่วยเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานของตนเอง ดังนั้นจึงเป็นแรงจูงใจให้ผู้วิจัยมีความสนใจอย่างยิ่งจะทำการศึกษาใน เรื่องการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน ของอำเภอคูเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ และโบราณสถานชุมชน ณ วนอุทยานภูเขาไฟกระโดง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโบราณสถานชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์ ศึกษาจิตสำนึกสาธารณะและพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน เพื่อประโยชน์ให้เกิดพื้นที่ในชุมชน โดยเพื่อให้สมาชิกชุมชนเกิดความรัก ความหวงแหนและอนุรักษ์โบราณสถานของตนเอง ให้เป็นสมบัติของชุมชนและของชาติต่อไป

วัตถุประสงค์การศึกษา

- 1.ศึกษาโบราณสถานชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์
- 2.ศึกษาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน
- 3.เพื่อพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนของจังหวัดบุรีรัมย์

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ปฏิบัติการร่วมด้วยกับชุมชน ในรูปแบบผสมผสาน มีขอบเขตศึกษาวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อเอกสาร รวบรวมเอกสาร ชุดความรู้และความเป็นมาเกี่ยวกับแนวคิดหลักการ การอยู่ร่วมกันของชุมชนที่อยู่บริเวณโบราณสถาน และการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างถูกต้อง

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม ได้เตรียมความรู้จากเอกสารก่อนเพื่อลงภาคสนาม ในพื้นที่เป้าหมายคือแหล่งโบราณสถาน ลงสำรวจศึกษาในพื้นที่ เก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อดำเนินการต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูล ประชาชนในชุมชนในพื้นที่โบราณสถานชุมชน ผู้นำชุมชน เด็ก เยาวชน ผู้ดูแลเกี่ยวข้อง ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้มีความรู้ด้านศิลปกรรม พระภิกษุสงฆ์ จำนวนประมาณ 49 รูป/คน ในอำเภอคูเมือง และอำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ 1) การสัมภาษณ์ และการใช้กรอกแบบสอบถามร่วมด้วย 2) การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) การลงกิจกรรมในพื้นที่ โดยร่วมกันทำ 4 กิจกรรม เพื่อสร้างงานและการสร้างกลุ่มอาสาอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนให้แก่พื้นที่ ให้ได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติจริง

ขั้นตอนที่ 5 การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยลงพื้นที่สอบถามคนในพื้นที่ สัมภาษณ์ กรอกแบบสอบถามบางส่วน ถ่ายภาพประกอบทำงาน สัมภาษณ์ ประชุมกลุ่มย่อย สร้างชุดความรู้ให้กับกลุ่มอาสาอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน และนำไปศึกษาการอนุรักษ์โบราณสถานนอกสถานที่ ได้แก่ วัดพระเจ้าใหญ่(วัดหงส์), วัดทรงสิรินาวาส และ วนอุทยานภูเขาไฟกระโดง ทุกขั้นตอนมีการจดบันทึกข้อมูลเก็บบันทึกภาพการทำกิจกรรมเป็นแฟ้มเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากภาคสนามมาตรวจสอบความถูกต้อง และดำเนินการต่อไปด้วยการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรม (Microsoft Excel) คำนวณหาค่าความถี่และค่าร้อยละ (Percentage) นำมาอธิบายผลด้วยวิธีพรรณนา

ขั้นตอนที่ 7 นำข้อมูลที่ได้จากการสรุปผลการศึกษาวิจัย และ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1. โบราณสถานชุมชน ในจังหวัดบุรีรัมย์ ผลวิจัยพบว่า โบราณสถานชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์นั้น มีพื้นที่เมืองโบราณหลายแห่ง ได้แก่ อำเภอนางรอง อำเภอพุทไธสง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอปะโคนชัย อำเภอปะคำ และอำเภอคูเมือง ล้วนแล้วแต่มีโบราณสถานที่สำคัญหลายแห่ง เฉพาะอำเภอนางรองนั้นมีโบราณสถาน โบสถ์เก่า ณ วัดกลาง อำเภอ นางรอง และวัดขุนก้อง, ส่วนอำเภอพุทไธสง ณ พระเจ้าใหญ่วัดหงษ์ บ้านศิระชะแรดปรังก์คูสวนแดง, ส่วนอำเภอเฉลิมพระเกียรติ ณ วัดภูเข้างการ ปรางกุสเสมาโบราณและนอกจากนั้นยังมีอีกหลายพื้นที่ ซึ่งทั้งหมดเหล่านี้ได้รับการดูแลอนุรักษ์โดยกรมศิลปากรแล้ว แต่สำหรับอำเภอคูเมืองนั้น พบว่าเสมาโบราณ รุ่งสมัยทวารวดี ได้แก่ เสมาโบราณที่วัดทรงศิรินาวาส และวัดสุพลศรัทธาราม ซึ่งวัดทั้ง 2 แห่ง ผู้วิจัยได้การอนุรักษ์เบื้องต้นไว้แล้วโดยความร่วมมือกับชุมชน โดยเฉพาะเสมาโบราณที่วัดทรงศิรินาวาส ผู้วิจัยได้จัดทำทะเบียนและผังแสดงที่ตั้งของเสมาทุกใบ อีกทั้งยังได้จัดทำองค์ความรู้ร่วมกับชุมชนแสดงประวัติของเสมาและชุมชนไว้ด้วย

นอกจากนี้ใน อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ยังมีโบราณสถานชุมชน ณ วนอุทยานภูเขาไฟกระโดง อันมี พระพุทธรูปประจำจังหวัด รอยพระพุทธรบาท ปราสาทขอม ที่เป็นพื้นที่ของวนอุทยาน มีโบราณสถานที่น่าสนใจ (Khao Kradong Forest Park, 2019) เหมาะเป็นแหล่งแห่งการเรียนรู้ จึงได้ทำการอนุรักษ์ด้วย เพราะโบราณสถานทั้ง 2 แห่ง ทั้งในชุมชนบ้านปะเคียบ อำเภอคูเมืองและ วนอุทยานภูเขาไฟกระโดงนั้น นับเป็นสมบัติที่ทรงค่าควรแก่การอนุรักษ์ ที่ต้องอาศัยการสร้างและพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของคนในชุมชนให้เกิดความรัก ความหวงแหนและอนุรักษ์โบราณสถานของตนเอง ดูแลรักษา กันเอง เพื่อให้อยู่ถาวรต่อไป

วัตถุประสงค์ที่ 2. จิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มประชากรตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูล มีการตระหนักรู้ในความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความรู้ความเข้าใจ และความคิดความรู้สึกเกี่ยวกับโบราณสถาน เพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนของตนเอง โดย มีความเห็นว่า มนุษย์เป็นตัวละครสำคัญมากที่สุดในการทำลายโบราณสถานโบราณสถานไม่ใช่เป็นเพียงอิฐ ก่อๆ ไม้ๆ และโบราณสถานบอกความรุ่งเรืองในอดีตของชุมชนและ ควรช่วยกันปลูกต้นไม้เพราะต้นไม้ช่วยให้สภาพอากาศดีขึ้น และช่วยกันดูแล ควรทิ้งขยะในถังขยะ แต่ยังไม่มีความสำนึกสาธารณะเพื่อการเฝ้าระวังและดูแลรักษา การเฝ้าระวังคงมีเพียงร้อยละ 10-20 เท่านั้น (จากการเก็บแบบสอบถามและนำมาประมวลผล: Case Study)

วัตถุประสงค์ที่ 3. การพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีกระบวนการ ขั้นตอนการพัฒนา คือ การสร้างกิจกรรมการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะด้วย

การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ การรู้คุณค่า การสร้างแรงบันดาลใจให้กลุ่มเป้าหมาย คือกลุ่มอาสาอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน และให้รู้ถึงประโยชน์หากมีการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนของตนเอง ตลอดจนการพาไปเรียนรู้การอนุรักษ์โบราณสถานนอกพื้นที่

หลังจากทำการอบรมชุดความรู้พัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ พบว่า กลุ่มอาสาอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนของตนเอง หลังจากที่ได้รับทราบการอบรมชุดความรู้พัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อกระตุ้นสร้างพลังชีวิตและแรงจูงใจเสริมสร้างความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับความสำคัญของโบราณสถานชุมชน และการเป็นเจ้าบ้านที่ดี อีกทั้งได้พาไปดูการปฏิบัติงานของจิตอาสาเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานนอกสถานที่ จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ วัดพระเจ้าใหญ่(วัดหงส์) วัดทรงสิรินาวาส วนอุทยานภูเขาไฟกระโดง และประการสำคัญคือการได้สร้างกลุ่มอาสาอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน ให้กับกลุ่มประชากรตัวอย่าง เป็นคนในพื้นที่ และเป็นเด็กนักเรียนชั้น ม.2 โรงเรียนวัดบ้านปะเคียบ จำนวน 19 คนร่วมทำกิจกรรมและมีสัญญาใจแห่งจิตสำนึกสาธารณะ จะร่วมช่วยกันแก้ปัญหาและอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนของตนเองด้วยการจะช่วยรักษาอนุรักษ์โบราณสถาน ดูแลความสะอาดในสถานที่โบราณสถาน ไม่ขีดเขียน ไม่ทำลาย ช่วยกันเป็นหูเป็นตา สอดส่องความปลอดภัย เพื่อป้องกันการขโมยเพื่อเก็บไว้ให้ลูกหลานรุ่นต่อไปไว้ดู และจะช่วยกันอธิบายให้ผู้อื่นรับรู้ด้วยไม่ตัดต้นไม้ อนุรักษ์สระน้ำ และช่วยเหลือสัตว์ที่มีปัญหา ซึ่งถือว่าเป็นการแก้ปัญหาและอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน ให้ยั่งยืนได้ต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลศึกษาโบราณสถานชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์ ทั้งจากการศึกษาเอกสารและลงพื้นที่สำรวจโบราณสถานชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์ พบเสมาที่มีอายุเก่าแก่ที่ทรงคุณค่ายิ่งทางโบราณคดี การสร้างนั้นย้อนไปได้ถึงสมัยทวารวดี (Leeramanotham, 2017) ลองลงมาเป็นการสร้างในสมัยขอมเรื่องอำนาจคือ ศิลปะขอมแบบไพรกเม็ง นับถือศาสนาพราหมณ์และโบเสมายุคสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่มีคติความเชื่อแนวความคิด และเหตุผลในการสร้าง คือใช้เพนนิมิต หรือเครื่องหมาย เพื่อกำหนดขอบเขตของพระอุโบสถ สอดคล้องกับแนวคิดการสร้างเสมา (Srisuk, 1975) มีการสำรวจ 7 พื้นที่ ซึ่งเป็นชุมชนโบราณของจังหวัดบุรีรัมย์ พบโบราณสถานจำนวน 12 แห่ง แต่เลือกศึกษาโบราณสถานอำเภอกุเมืองและอำเภอมือง พบเสมาโบราณบ้านปะเคียบ วัดทรงสิรินาวาส อำเภอกุเมือง เป็นเสมาโบราณสมัยทวารวดีพบจำนวนมากกว่า 50 ชิ้น บางชิ้นมีลวดลายที่ชัดเจนสมบูรณ์ และเริ่มที่จะเสื่อมสภาพลงและบางชิ้นถูกทำลายด้วยน้ำมือของมนุษย์เพราะ ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์นั้น คือสาเหตุที่ต้องเร่งดำเนินการอนุรักษ์และสร้างจิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน

2. ผลศึกษาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน พบว่ามีการตระหนักรู้ในความรู้ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความรู้ความเข้าใจและความคิดความรู้สึกเกี่ยวกับโบราณสถาน เพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนของตนเอง โดย มีความเห็นว่า มนุษย์เป็นตัวการสำคัญมากที่สุดในการทำลาย

โบราณสถานโบราณสถานไม่ใช่เป็นเพียงอิฐเก่าๆ ไม้ผุๆและโบราณสถานบอกความรุ่งเรืองในอดีตของชุมชนและ ควรช่วยกันปลูกต้นไม้เพราะต้นไม้ช่วยให้สภาพอากาศดีขึ้น และช่วยกันดูแล ควรทิ้งขยะในถังขยะ แต่ยังไม่มีส่วนีกรสาธารณะเพื่อการเฝ้าระวังและดูแลรักษา การเฝ้าระวังควมมีเพียงร้อยละ 10-20 เท่านั้น(จากการเก็บแบบสอบถามและนำมาประมวลผล: Case Study) ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มเป้าหมายยังไม่เห็นคุณค่าและความสำคัญของโบราณสถานชุมชนของตนเอง จึงสอดคล้องกับที่ผู้วิจัยจะต้องดำเนินการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนทั้ง 2 แห่งนี้

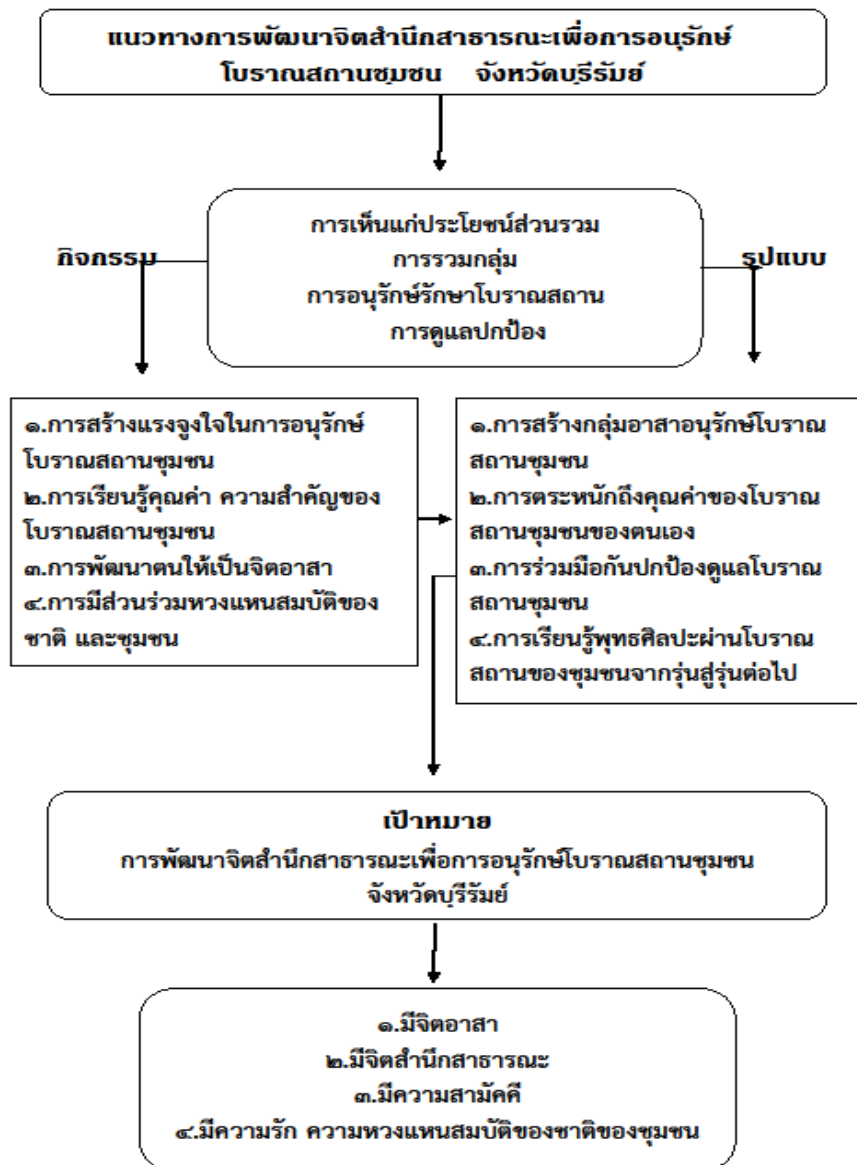
3. การพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนของจังหวัดบุรีรัมย์ โดยการทำกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ ด้วยการกระตุ้นสร้างพลังชีวิตและแรงจูงใจเสริมสร้างความรู้ต่างๆเกี่ยวกับความสำคัญของโบราณสถานชุมชน และการเป็นเจ้าของที่ดี ให้กับกลุ่มเป้าหมาย ได้สร้างกลุ่มอาสาอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน เป็นเด็กนักเรียนชั้น ม.2 โรงเรียนวัดบ้านปะเคียบ จำนวน 19 คนมีอายุในช่วงระหว่าง 12-15 ปี พบว่า กลุ่มเป้าหมายที่เข้าอบรมชุดพัฒนาจิตอาสาโดยร่วมทำกิจกรรม มีความรู้และความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับโบราณสถาน ตระหนักถึงคุณค่า ได้รับประสบการณ์จากการได้ไปเรียนรู้ในสถานที่จริง(Jerasuk,2019) และมีสัญญาใจแห่งจิตสำนึกสาธารณะ จะร่วมช่วยกันแก้ปัญหาและอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนของตนเองด้วยการจะช่วยรักษาอนุรักษ์โบราณสถาน ดูแลความสะอาดในสถานที่โบราณสถาน (Nuttanit, 2019) ไม่ขีดเขียน ไม่ทำลาย (Panuvat,2019) ช่วยกันเป็นหูเป็นตา สอดส่องความปลอดภัย (Panukorn, 2019) เพื่อป้องกันการขโมย จะช่วยกันอธิบายให้ผู้อื่นรับรู้ด้วยไม่ตัดต้นไม้ อนุรักษ์สระน้ำ และช่วยเหลือสัตว์ที่มีปัญหา (Punasa,2019)

สรุปแล้วจากการลงพื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกันตลอดจนมีการอบรมให้ความรู้ต่างๆ ทำให้กลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจเกี่ยวกับโบราณสถานและโบราณวัตถุเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สูงค่าของชาติและชุมชน เป็นสมบัติล้ำค่าเป็นสิ่งก่อสร้างหรือเป็นสถานที่ที่บรรพบุรุษได้สร้างหรือได้ใช้ประโยชน์ทำกิจกรรมต่างๆ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีพัฒนาการมาเป็นเวลายาวนานมีความสำคัญต่อความเป็นเอกลักษณ์ ทำให้เข้าใจถึงที่มา สถานที่ตั้งชนชาติ ความเชื่อศาสนา ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของชุมชน เป็นแหล่งข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ เป็นเครื่องแสดงประวัติความเป็นมาของชุมชนและชาติ เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิตสมดัง พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 9 ที่พระองค์ตรัสว่า "โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และโบราณสถาน ทั้งหลายนั้น ล้วนเป็นของมีคุณค่า และจำเป็นแก่การศึกษาค้นคว้าในทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ และโบราณคดี เป็นเครื่องแสดงความรุ่งเรืองของชาติไทย ที่มีมาแต่ในอดีตกาล สมควรจะสงวนรักษาให้คงถาวร เป็นสมบัติส่วนรวมของชาติไว้ตลอดกาล (Chao Sam Phraya National Museum, 1961)

องค์ความรู้จากการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปผลจากการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์ ข้อมูลจากแบบสอบถาม การปฏิบัติงาน ลงภาคสนาม ที่นำไปสู่การสร้างกิจกรรมต่างๆ เพื่อการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์ โบราณสถานชุมชน จังหวัดบุรีรัมย์ ดังนี้

การพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยผู้วิจัย เลือกรวิจัยใน 2 แห่ง คืออำเภอคูเมือง ชุมชนโบราณบ้านปะเคียบ และอำเภอเมือง ณ วนอุทยานภูเขาไฟ กระโดง จนกระทั่งได้องค์ความรู้อันเกิดจากการวิจัย ที่ผ่านการสังเคราะห์ ออกมาในรูปแบบของ แผนภูมิต่างกล่าวข้างต้น โดยอาศัยกรอบแนวคิดการวิจัย คือ แนวคิดการอนุรักษ์ดูแลรักษาโบราณสถาน แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม แนวคิดจิตสาธารณะ แนวคิดการมีส่วนร่วมและทฤษฎีแรงจูงใจ

ผู้วิจัยใช้กลยุทธ์ในการพัฒนาจิตสำนึกที่ได้สร้างขึ้นมาแล้ว โดยคำนึงถึงว่าจะต้องมีหลักยึดอย่างใดอย่างหนึ่ง นั่นคือการกระตุ้นแรงกล้า ที่เริ่มจากการสร้างความรู้ นำไปสู่การทำกิจกรรม การยอมรับ การร่วมมือกันประสานกันเป็นเครือข่ายและต้องมีการบริหารจัดการที่ดีด้วย นอกจากนี้หลักการนี้ยังสอดคล้องกับพระครูสิริรัตนาวุตร ในงานวิจัยเรื่องกระบวนการสร้างสำนึกด้านศิลปะวัฒนธรรมเชิงพุทธในสังคมไทย (Praku Sirirutananut, 1918)

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงใช้หลักตามแนวคิดของจิตอาสาสาธารณะ แนวคิดการมีส่วนร่วมและทฤษฎีแรงจูงใจเป็นหลัก มาสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความรู้ความเข้าใจ กระตุ้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาอาศัยตนเองเพราะหน่วยงานราชการไม่อาจจะดูแลอนุรักษ์ได้ทั่วถึง ด้วยกิจกรรมการสร้างแรงจูงใจ การเรียนรู้ การพัฒนาตนให้มีจิตอาสาและการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอนุรักษ์โบราณสถาน ส่วนรูปแบบที่ผู้วิจัยเน้นกับชุมชนกล่าวคือจะต้องมีกิจกรรมจิตอาสาอนุรักษ์อย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของสมาชิก และการมีเป้าหมายในการอนุรักษ์อย่างชัดเจน ครอบคลุมถึงคุณค่าความสำคัญของโบราณสถานชุมชน การมีส่วนร่วมวางแผนสมบัติของชาติ และชุมชน เป็นรูปแบบที่สามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริง ประโยชน์ที่เกิดความรักความหวงแหนในโบราณสถานของตนเอง ดังนั้นเมื่อกลุ่มเป้าหมายเกิดการยอมรับ สร้างแนวร่วมเป็นเครือข่ายภายในกลุ่มคือกลุ่มอาสาอนุรักษ์โบราณสถาน ที่ผู้วิจัยได้สร้างไว้ คือการสร้างกลุ่มอาสาอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน การร่วมมือกันปกป้องดูแลโบราณสถานชุมชน ทั้งนี้ต้องอาศัยความร่วมมือของหลายฝ่ายสร้างความเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายที่มีสัมพันธ์กัน คือ เจ้าของสถานที่โบราณสถานชุมชน ผู้นำชุมชน และสมาชิกในชุมชน โดยเพิ่มบทบาทให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน จึงจะทำให้เกิดผลสำเร็จและมีความยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์

1. นำวิธีการสร้างทีมจิตอาสาเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน ขยายและต่อยอดไปใช้ยังพื้นที่อื่นต่อไป

2. ควรนำกิจกรรมต่างๆ ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ นำมาใช้ไปเผยแพร่ให้กว้างขวาง

3. กำหนดเป็นแผนงานบริหารองค์กรในพื้นที่ เช่น แผนงานการเรียนรู้ศึกษาโบราณสถานชุมชน

4. จัดเสวนาการวิจัยเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชน

ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1. การศึกษาเสมาในพื้นที่ชุมชนโบราณที่มีความเชื่อต่างศาสนาต่างกัน เพื่อศึกษาอิทธิพลและความเกี่ยวข้องของสัมพันธ์ในการอยู่รวมกันของชุมชนนั้นในอดีต
2. การศึกษาและหาแนวทางการป้องกันการทำลายโบราณวัตถุประเภทอื่น เพื่อการอนุรักษ์เพื่อความยั่งยืนต่อไป
3. การศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกสาธารณะด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงพุทธในพื้นที่ชุมชนใกล้เคียง
4. การศึกษาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในสมัยทวารวดี ในแหล่งชุมชนโบราณในพื้นที่เคียง เพื่อการการศึกษาารูปแบบศิลปวัฒนธรรมที่สามารถเชื่อมโยงกันได้
5. การศึกษาอิทธิพลของพุทธศิลป์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
6. การศึกษาเพื่อหาแนวการสร้างชุมชนเข้มแข็งโดยใช้หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพุทธศิลปะเป็นแกนนำ

References

- Chai Photisita, et al. (2000). *A Study of Thai Consciousness in the Public Domain: A Case Study of Bangkok Metropolis Research*. NakhonPathom: Institute for Population and Social Research Mahidol University
- Chaiwat, S. (2007). *Teaching children to have public mind*. Bangkok: Wiparin.
- Chao Sam Phraya National Museum. (2019). *Chao Sam Phraya National Museum*. Retrieved February 17, 2019 from <http://www.museumthailand.co.th>.
- Khao Kradong Forest Park. (2019). *Khao Kradong Forest Park*. Retrieved January 10, 2019 from <http://www.painaidii.com/business/118614/khao-kradong-forest-park>.
- Phramaha Chakrajathani Sopee. (2016). *The process of enhancing citizenship consciousness according to Buddhism*. Received research grants: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phakhru Kaliya sitthiwat. (2005). *The participation of monks in the conservation of local culture has been supported by research funds from the Buddhist Research Institute*. Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Praku Sirirutanuvvat (2018). *A Process for the Building of Conscience by Buddhist Arts and Cultures in Thai Society*. Received research grants: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

- Raj, M. (1996). *Consciousness. Encycloppedia Dictionary of Psychology and Education*. New Delli: Anmol.
- Roongrote, T. (2015). *Dvaravati in Isan*. Bangkok: Matichon.
- Siri,k. (2008). *Developing Public Consciousness of Secondary School Students: A Case Study of KhonSawan School*. Ph. D. Dissertation. Graduate school: MahaSarakhm University.
- Office of Archeology, Fine Arts Department, Ministry of Culture. (2007). *Conservation guidelines for monks*. Bangkok: Amarin Printing and Publishing PLC.
- Office of Archeology Fine Arts Department. (2007). *Archeology Operating Manual*. Bangkok: Arun Printing Ltd., Part.
- Leeramanotham Somdej (2017). *Archeologist Fine Arts Office 10 (Phimai District) NakhonRatchasima*. Documentation on 29 August 2017. At Songsiranawat Temple.
- Sills, D. L. (1972). *Leadership,International Encyclopedia of the Social Sciences*. New York: The Macmillan & the Free Press.
- Srisuk,V. (1975). "SEMAEASAN", *Muanbolan* 1(2).
- Silpakorn University, Retrieved August 29, 2019 from <http://www.sar.or.th /databases /anthropology-concepts/glossary/29>.
- Thailand Government Organization. (2020). Retrieved April 5, 2020 from <http://www.finearts.go.th/inburimuseum/plugins>.
- The student of Watbanprakreant, Jerasuk, Nuttanit, Panuvat, Panukorn, as Punasa, *Interview*, 2019.